

מאזרות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
מכללת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

"תפארת", שהיא השלמות.⁷ מידת מאחדת בין שני שמות הקודש.⁸ הקבלה נוספת קיימת בין המידות והאבות. כאן קיימת נטייה ברורה להקבלה אחת בלבד. על פיה, שבע המידות הנזכרות מקבילות בהתאמה לאברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד.⁹

ב. שבע הספירות בימי ספירת העומר

ימי ספירת העומר המושלבים בתוכם יציאה משערי טומאה וכניסה לשערי טהרה וקדושה מחד גיסא, ימי דין וגבורות מאידך גיסא, ואפופים בחירות הגוף ובהכנה לחירות הרוח, נתפרשו בהרחבה בתורת הסוד והניבו כוונות שונות וחילוקי דברים בין החכמים.

בשער הכוונות לר' חיים ויטאל¹⁰ הוא מדבר על שלושה מאפיינים. מאפיין-על שהיא הגבורה. אמנם בכל שבוע יש שתי בחינות נוספות, למשל בשבוע הראשון שהוא בספירת חסד יש חסד שבחסד, גבורה שבחסד וכיוצא בזה כנגד שבעת ימי השבוע.

שערי הכוונות לא ננעלו ויש להוסיף כוונה אחרת – להשפיע ממ"ט יומין דכורין אל מ"ט יומין נוקבין, כך שבליה הראשון של השבוע הראשון יכוון להשפיע מחסד שבחסד הזכר אל חסד שבחסד הנוקבא. בליה השני מגבורת החסד שבזכר אל גבורת החסד שבנוקבא וכן הלאה.¹¹

בסידור הגאונים, המקובלים והחסידיים מבאר בהרחבה את שיטת האר"י.¹² בסידור האר"י ז"ל נאמר:

נמצא שיש ז' מדות עד הנוקבא שהם חכמה בינה דעת חסד גבורה ת"ת [...] ולכל מדה צריך שבוע א' הרי ז' שבועות כי בשבוע א' נתקן מוח חכמה ובשבוע ב' מוח בינה וכו' ובשבוע ז' נתקן מלי.¹³

בהמשך מפרט פירוט רב לכל יום ויום ושם תופעה ייחודית. כל יום מאופיין הן בזיהוי כפול לפי הסדר הרגיל הן בזיהוי כפול לפי הסדר ההפוך: יום א – חסד שבחסד וכן מלכות שבמלכות; יום ב – גבורה שבחסד וכן יסוד שבמלכות; יום ג – תפארת שבחסד וכן הוד שבמלכות, וכן הלאה.¹⁴

בסידור החיד"א לרבנו חיים יוסף דוד אזולאי,¹⁵ מופיעות כוונות שונות על בסיס הנאמר בשער הכוונות, אך אין זהות מוחלטת. האפיון בכל יום הוא לפי הסדר הרגיל והמקובל: חסד שבחסד, גבורה שבחסד עד מלכות שבמלכות. בסוף כל שבוע באה תפילה מיוחדת ונוספו שם כוונות.

בספר משנת חסידים לרבנו רפאל עמנואל חי ריקי,¹⁶ בא הסדר הרגיל הן לגבי השבועות הן לגבי ימי כל שבוע. בפירוש מנחת העומר מביא מספר מאפייני-על.¹⁷ בסידור יעבי"ץ, עמודי שמים בית יעקב, להרב יעקב מעמדין בן החכם צבי,¹⁸ מביא בכל יום את הסדר הרגיל,

**ימי ספירת העומר – שבע הספירות כוונה ומעש¹
אברהם אבינו עמוד החסד נקשר בקשר הדוק
לשבע הספירות**

א. תורת הספירות – רקע

המונח "קבלה" במשמעות תורת הנסתר נטבע לראשונה בגירונה, מעט לאחר הרמב"ן.² הוא נזכר רבות ב"רעיא מהימנא" ובתיקוני זוהר.³ עשר הספירות נזכרות לראשונה בספר יצירה שנתחבר ככל הנראה לא מאוחר מהמאה השישית לספירה, אך שם הכוונה למספרים קדומים. השימוש במונח "ספירות" במשמעות המקובלת כיום כמידות או כדרגות מופיע בזוהר. שמות המידות עצמן נזכרים כבר בכתבי המקובלים הראשונים. עשר המידות ידועות בשמותיהן: כתר, חכמה, בינה, חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות.

התפתחות משמעותית בספירות היא החלוקה בין שלוש הספירות העליונות לשבע התחתונות. כבר ר' מנחם בן ר' בנימין ריקנטי, מגדולי מקובלי איטליה בסוף המאה הי"ג, עורך הבחנה בין השלוש לשבע.⁴ שבע הספירות התחתונות נסמכות לפסוק "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ, לך ה' הממלכה".⁵ הספירה הראשונה היא אפוא "גדולה", אך מקובלת יותר בשמה "חסד". גדולה או חסד מציינות את השפע ללא מצרים וגבולות. מנגד באה ספירת ה"גבורה" המסמלת את הדקדוק ואת ההקפדה. לכן נקראת בשם "דין". למעשה היא באה לצמצם את השפע הנזכר. הספירה השלישית ממוגת בין השתיים ונקראת "תפארת". הקבלה רבה קיימת בין שתי המידות הבאות: "נצח" ו"הוד" ובין שתי המידות "חסד" ו"גבורה". לאחר מכן באה המידה "יסוד". קיימת הקבלה בין מידת ה"יסוד" למידת ה"תפארת", באופיין הממוזג. יתרה מזאת, מידת ה"יסוד" מקבלת שפע מכל המידות שמעליה ומעבירתו לזו שאחריה. לכן היא מקבילה בפסוק הנזכר למילה "כל".

חלוקה משנית זו הולכה כפי הנראה למערכת של הדמיה והקבלה. כך למשל הוצמדו שבע המידות לשבעת ימי בראשית, ומכאן נובע ששש המידות הראשונות מותאמות למשמעות הבריאה שבכל יום. שבת היא המלכות, היא הכלה והיא השכינה.⁶

הקבלה קיימת גם בין המידות והשמות הקדושים. אין בספרות הקבלה מערכת אחת ויחידה לעניין זה. המשותף בדרך כלל לכל המערכות הוא ההבחנה בין שמות של רחמים וחסד שהם מימין ושמות של דין שהם בשמאל. אחת מהן עורכת הקבלה בין שם יהו"ה לחסד, ובין שם אדני"י לדין ובין הצירוף של שני השמות הללו למידת

¹ סוגיה זו נכללה בחלקה במאמר שפורסם בכנישתא, 3.

² ראו מי חלמיש, מבוא לקבלה, ירושלים תשנ"א, עמ' 74.

³ תיקוני זוהר, תיקון כא, דף פז ע"א; ותיקוני זוהר מזוהר חדש, דף קנד ע"ב.

⁴ ראו מנחת ייחוד דף לד ע"ב. וראו אנציקלופדיה עברית, ערך "קבלה", עמ' 107.

⁵ דברי הימים א כט, יא.

⁶ תיקוני זוהר, תיקון ט, דף כד ע"ב; זוהר, ח"ג, דף רעב ע"ב.

⁷ זוהר, ח"ג, דף רכג ע"א; ותיקוני זוהר מזוהר חדש, דף קנז ע"ב.

⁸ תיקוני זוהר, הקדמה, דף ה ע"א.

⁹ "והחסד דא אברהם", זוהר, ח"א, דף מז ע"ב; "גבורה אקרי פחד יצחק", שם, ח"ג, דף שב ע"א; "יעקב דא תפארת", שם, ח"א, דף קנז ע"ב; "נצח חולקא דמשה";

¹⁰ "הוד חולקא דאהרן", שם, ח"ב, דף רעז ע"ב; "צדיק יסוד עלמין, דרגא דיוסף

הצדיק", שם, ח"ג, דף רלו ע"א; "כל יומי דדוד הוה משתדל לסלקא דרגיה (המלכות) לאתעטרא לעילא", שם, ח"א, דף פז ע"א.

¹¹ חלק שני, דרוש ז, דף קעב ע"ב ואילך.

¹² שם, דרוש יא, דף קפה ע"ב.

¹³ שער שיש, כרך יא, סימן ז, עמ' קמו ואילך.

¹⁴ ניו-יורק תשכ"א, סוד הספירה, דף כד ע"ב ואילך.

¹⁵ שם, דף כז ע"ב ואילך.

¹⁶ ירושלים תשנ"ה, עמ' רפא ואילך. הסידור נערך על פי מסורת הרב החיד"א.

¹⁷ ירושלים תשנ"ח, עמ' תקב ואילך.

¹⁸ שם, עמ' תקד ואילך.

¹⁹ ירושלים תשנ"ג, עמ' תקסח.

ספירת העומר, הורו כיצד יש לתקן. כך למשל ביום הראשון לספירה שמידתו היא חסד שבחסד יש "להשתדל להגיע לשלמות מדת ההטבה, להרבות חסדים ע"ד [על דרך] אברהם אבינו וכו' " ²³ ביום ל"ג בעומר שמידתו היא הוד שבהוד: "ועל העובד להודות ולשבח את בוראו הודאה עמוקה וטהורה בלי שום תערובת של השגת תועלת, אלא מתוך התבטלות גמורה לפני כבוד מלכותו יתברך". ²⁴ הגאון ר' אליהו מווילנה, בפירושו למגילת רות, מייחס את מידת החסד לענייני הרוח ואת מידת הגבורה לעניינים גשמיים. הוא אומר שבענייני הרוח אין גבולות, כפי שנאמר "חסד א-ל כל היום", ²⁵ אך בעניינים גשמיים עלינו להסתפק במועט בהתאם למדרש "שדי, מי שאמר לעולמו דיי". ²⁶ כן רמז הגר"א לתלמידיו על החשיבות המיוחדת של ימי הספירה שבהם משתלבות מידות מהעמוד האמצעי, כמו למשל יום העשרים בעומר שהוא "יסוד שבתפארת", ויום הארבעים ושניים בעומר שהוא "מלכות שביסוד". ²⁷

ד. סיכום

תורת הספירות ובמיוחד שבע הספירות התחתונות השפיעה על ענייני תפילה ומנהגיה. ברשימה זו ביקשנו לעיין בהשפעות הללו בנושא ימי ספירת העומר. למדנו שנוסף על שתי השיטות המרכזיות החלוקות בשאלה העקרונית אם יש לכוון בפרקי התפילה את השילוב הזה, מצויות שיטות שונות לדרך השילוב ולסדר הספירות, אך ראינו שיש גם היבט מעשי לזיהוי הימים והספירות, האמור להדריך את התנהלותנו.

הרב פרופ' יוסף ריבלין
חבר במועצה האקדמית

החל מחסד שבחסד ועד מלכות שבמלכות. בסוף כל שבוע הביא המהדיר את התפילה הלקוחה מסידור החיד"א. ¹⁹ בסדר תפילה, חתם סופר, ²⁰ מביא תחילה את תשובת החתם סופר, בעניין זה. ²¹ בהמשך הוא מציין את שני סוגי הספירה שהוזכרו. סדר אחד של הספירות היורדות מחסד למלכות, הן בימים הן בשבועות, וסדר שני בספירות העולות ממלכות לחסד בימים ובשבועות, באופן הבא:

יום א: חסד שבחסד – מלכות שבמלכות וכו', יום מט: מלכות שבמלכות – חסד שבחסד.
ברוב הסידורים מופיע הסדר הרגיל, אך יש סידורים שמורים שלא לומר כלל הכוונות. כך למשל בסידור וילנא החדש, ²² מדבר על הסידורים שנדפסים בהם פרקי בקשות:

וכ"כ במ"א וחדשים מקרוב באו והדפיסו נוסח הספירה ע"פ הסוד וכוונת הספירות, וכה"ג בהקפה שבלולב אומרין פסוקים על סדר כוונת האריז"ל, וכן נדפס סדר התפלה עם עבודת הבורא וכה"ג הרבה ליקוטים מקובלים, ונתפשט דבר זה בעיני ההמון כאילו כל הרוצה ליטול יבוא ויטול, ובאמת לא נאה לכסיל כבוד כי כבוד אלקים הסתר דבר.
ואכן, בהמשך שם אין מופיעות הספירות כלל.

ג. המשמעות המעשית

חכמי הדורות האחרונים ביקשו ליצוק תוכן מעשי לכוונות הנזכרות. וכהמשך לנוסחה "יתוקן מה שפגמתי בספירה" הנאמרת בתפילת ריבוננו של עולם שלאחר

¹⁹ כך גם בסידור בית יעקב.

²⁰ חלק ב.

²¹ שו"ת חתם סופר, ב, יו"ד, סימן רלג.

²² ירושלים תשמ"ט, דף קצ ע"ב, בהערה.

²³ ד' פריש, וספרתם לכם, ירושלים תשס"א, עמ' יח.

²⁴ שם, עמ' קיז.

²⁵ תהלים נב, ג.

²⁶ על פי חגיגה יב ע"א. וראו ביאור הגר"א למגילת רות, מהדורת י" ריבלין, בני ברק תשע"א.

²⁷ כידוע הימים הללו הם יום ה' באייר ויום כ"ז בן, שאירעו בהם נסים בדורנו.

מאורות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלית מורשת יעקב
ותכלית אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

פרשת חיי שרה

מאדם שלילי שהיה שותף למעשים חמורים שעלולים היו להביא לחורבנו של העולם הפך אליעזר לאדם היחיד שעליו סמך אבי האומה שימצא בת זוג ראויה לבנו יצחק ובכך ידאג לבניינו של עולם.

אף שכנען היה בן בנו של נח הוא לא הלך בדרכי אבי אביו, ורק לאחר שהייה ממושכת לצד אברהם השתנה בכל אורחותיו. לא הצד הגנטי הוא הגורם המשפיע, כי אם ההימצאות הפיזית הממושכת בבית הרב: "יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים".

התורה מפרטת עד מאוד את קורותיו של אליעזר ואת סיפוריו. חז"ל מנחים אותנו לקרוא בתשומת לב את שיחתו של אליעזר ולהקשיב להנהגות העולות מתוכה. כן נמצאנו למדים שהשפעתם החינוכית של המעשים עולה עשרת מונים על הניסיון להשפיע דרך הטפה מילולית. כהורים וכמחנכים במעגלים שונים של השפעה יש לחזור ולהזכיר לעצמנו מה גדולה השפעת המעשים היום-יומיים שלנו. אליעזר זכה להיות דולה ומשקה מתורת רבו שאותה למד בביתו לאורך ימים רבים.

אליעזר אף קלט וידע היטב מה היא אבן הבוחן לבחירת כלה ליצחק ומה המודד לכניסה לבית אברהם ולהמשכת השושלת. הוא ביקש מהקב"ה סימן שיצביע על תכונה אחת בלבד – גמילות חסדים. הוא הבין שתכונה זו היא השורש לכל התכונות הנדרשות לבית אברהם, כפי שהסביר בעל ה"כלי יקר" שלא בדק אליעזר את רבקה כי אם במידה של עין טובה וגמילות חסדים. וחז"ל אמרו: "כל כלה שענינה יפות, אין כל גופה צריך בדיקה" וזה דבר שהחוש מכחיש, כי כמה מכוערות בעולם שענינהן יפות. ועוד קשה, מה ראו חז"ל ליתן עצה לבדוק אחר יופי חיצוני זה? אלא ודאי שנתנו עצה לבדוק אחר מעשים, אם היא בעלת עין יפה וגומלת חסדים, כי אם עיניהן יפות בבריות כי אז היא בלי ספק שלמה בכל המידות. חז"ל למדו מאליעזר שלא בדק את רבקה כי אם במידה זו, כי היא בניין אב לכל המידות.

התורה האריכה בתיאור פעולותיו של אליעזר, ולא בכדי: לדורי דורות ינחילו שיחותיו ופעולותיו ערכי תורה ומידות ישרות ויזכירו מה רב כוחה של הימצאות לצד אדם גדול.

הרב אליאב ויזל

תלמיד תואר שני להוראת המקרא וספרות חכמים
ור"מ בישיבת דרכי נעם פ"ת

בפרשת השבוע נקרא על אברהם אבינו השולח את עבדו הנאמן לחרוץ למצוא אישה ראויה לבנו יצחק. במדרש מובא: "א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים".

מה פשר הביטוי "עבדי בתי אבות" ומה הוא בא להדגיש? נראה שהביטוי מקפל בתוכו את הגורם לכך ששיחת עבדי האבות יפה: עבדי האבות שהו בפועל בביתם לתקופות ממושכות ולכן הם הושפעו מדרכיהם ומצורת דיבורם.

הדיבור כידוע הוא מותר האדם מן הבהמה ומאפשר לאדם להוציא בכלים גשמיים רעיונות, אמונות ודעות. צורת הביטוי מעידה על מצבו הרוחני-פנימי של האדם. האופן שבו אדם בוחר לספר את סיפוריו מלמד מה חשוב בעיניו ומה שולי, מה אמצעי ומה מטרה. אופן הצגת הדברים, כמו גם הסגנון הלשוני, מלמד אף רבות על אישיותו של המספר. כך למשל תכונות של עדינות וכבוד לבריות יבואו לידי ביטוי בשיחתו של אדם. האופן שבו בחר אליעזר, עבד אברהם, לספר את סיפורו מלמד שקלט היטב את הנהגות ביתו של רבו. שהייתו של העבד בבית הרב ובמחיצתו בימים שונים, בשעות שונות של היום ובמצבי חיים משתנים היא שגרמה לו לקלוט הנהגות ראויות. השפעת החיים בבית הרב חורגת הרבה מעבר ללמידה בדרך של שיחות פרונטליות ושיעורים מובנים. עבד אברהם קלט ברמ"ח איבריו ובשס"ה גידיו מה הם חיים של תורה הלכה למעשה. לא בכדי המליצו חכמים ש"יהי ביתך בית ועד לחכמים והווי מתאבק בעפר רגליהם" (אבות א, ד). שהות ממושכת בבית עם אדם גדול מאפשרת קליטת רשמים רוחניים מכל הליכות ביתו.

זאת ועוד, המדרש מדגיש שתקופת שהותו של אליעזר בבית אברהם שינתה את אישיותו מן הקצה אל הקצה, כדברי המדרש:

וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין [...] ויאמר בא ברוך ה', שהיה סבור בו שהוא אברהם, שהיה קלסתר פניו דומה לו. א"ר יוסי ב"ר דוסא: כנען הוא אליעזר, ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוד. כאשר לבן ראה לראשונה את אליעזר סבר כי, לאור הדמיון ביניהם, העומד לפניו אינו אלא אברהם בעצמו. רבי יוסי הוסיף וזייה שאליעזר הוא כנען, נכדו של נח.

כנען, שקולל נמרצות על ידי נח לאחר התנהגותו בתום המבול, התעלה, התעדן והפך לאליעזר עבד אברהם ששיחתו יפה משחתן של בנים. עד כדי כך מגיעים הדברים. השירות היום-יומי של אליעזר בבית אברהם הפך אותו לאדם אחר.

שנת שמיטה

אבות מלאכות ותולדות בשביעת

איסורי תורה ואיסורי דרבנן

ל"ט המלאכות שהיו חשובות במשכן נחשבות למלאכות עיקריות האסורות בשבת והן הקרויות "אבות מלאכה" (בבא קמא ב ע"א). מלאכות אלה משמשות מקור לתולדות – מלאכות הדומות להן, שאף הן אסורות בשבת מן התורה. לדעת הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל א, ג, ראו "שער המלך", הלכות רוצח ושמירת הנפש י, ט), מלאכות שבת שהן עבודות שדה וכרם נחשבות לאבות מלאכה גם לעניין שביעית, ואלו לדעת רש"י (שבת סח ע"א, ד"ה "אית ביה") רק ארבע המלאכות הנזכרות בתורה בקשר לשביעות במפורש – חרישה, זריעה, זמירה, קצירה, בצירה – הן הנחשבות לאבות, ויתר העבודות בשדה ובכרם קרויות תולדות (ראו רש"י, שמות כג, יא).

גם לדעת הרמב"ם (שם, הלכה י) המלאכות שאינן מוזכרות בתורה בפירוש אינן אסורות בשביעית מן התורה, כמו שביארו חז"ל במסכת מועד קטן (ג ע"א). נמצא שאין נפקא מינה למעשה ממחלוקת זאת.

מתוך: מרדכי עמנואל, ערכי שמיטה, מדרשת הארץ ומצוותיה, חפץ חיים, תשנ"ג, עמ' 17